

OLE MARTIN RØNNING

Norges Kommunistiske Partis presse

Norsk arbeiderpresse er behandlet i en rekke sammenhenger tidligere. Dog har ikke den kommunistiske delen av arbeiderpressen fått samme grad av omtale. Det eksisterer kun én faghistorisk framstilling av Norges Kommunistiske Partis (NKPs) presse, hvor bare 1920-tallet blir undersøkt.¹ Videre finnes det flere beskrivelser av partiets illegale presse under okkupasjonstiden.² Tema for denne artikkelen vil være aviser som stod i en organisatorisk forbindelse med NKP samt bedriftsaviser utgitt av partiet på 1920- og 1930-tallet. Bedriftsavisene var en forlengelse av den ordinære partipressen og var rettet mot lesere utenfor partimedlemmenes rekke. Av plasshensyn vil ulike tidsskrift og medlemsblader publisert av NKP eller partiets ungdoms-, kvinne- og frontorganisasjoner ikke bli omtalt.

Et studium av et partis presse kan ha ulike utgangspunkter, formål og perspektiver. For historikere kan partipressen være en kilde til partiets politikk og virksomhet slik den kommer til syne gjennom lederartikler og reportasjer. Videre kan partipressens opplag og utbredelse si noe om partiets organisatoriske styrke, aktivitetsnivå og folkelige støtte. I dette perspektivet blir pressen

en videreformidler av og et uttrykk for partiets og partimedlemmenes aktiviteter. Et partis presse kan også tolkes ut fra et ideologisk utgangspunkt. Ifølge leninistisk partiteori hadde den kommunistiske pressen bestemte politiske og organisatoriske oppgaver gjennom å være partiets idéformidler, oppdrager og «kollektive organisator».³ Et annet særskilt fenomen ved den kommunistiske pressen i mellomkrigstiden var presseorganenes strenge formelle organisatoriske underordning under den nasjonale partiledelsen, og videre under Den kommunistiske internasjonals (Kominterns) sentrale apparat i Moskva.⁴

Tradisjonelt har studier av den kommunistiske pressen lagt vekt på partiavisenes karakter av et ensrettet propagandaapparat, hvor pressens formelle underordning av partiledelsens føringer og etterlevelse av partiledelsens pålegg har vært det sentrale.⁵ Dette er et viktig aspekt for å forstå den kommunistiske pressens historie. Samtidig eksisterer det andre innfallsvinkler. Det kan være av interesse å se på partipressens rolle i konstruksjonen av hva man kan kalle en egen kommunistisk identitet. Denne prosessen kan identifiseres gjennom

hvordan partipressens skribenter tegnet et bilde av «vi» og «dem», og hvilke bilder av partiet, kommunismen og Sovjetunionen som ble framstilt for å bekræfte partimedlemmenes (og skribentenes) forestillinger om deres spesielle kommunistiske identitet.

Det er ikke mulig å foreta en fullstendig og systematisk analyse av NKPs presse i tråd med disse perspektivene, uten å sprengte artikkelens rammer. Perspektivene må derfor kun betraktes som overordnede føringer for framstillingen. Det vil bli gitt en oversikt over NKP-pressens organisatoriske utvikling og utbredelse fra 1923 til i dag. Spesiell vekt vil bli lagt på 1930-tallet. Perioden er ikke behandlet tidligere, samtidig som nytt kildemateriale er gjort tilgjengelig gjennom åpningen av tidligere sovjetiske arkiver. Imidlertid er viktig informasjon som omhandler finansie-

ringen og kontrollen med NKPs presse i mellomkrigstiden fortsatt hemmeligholdt av russiske myndigheter. Dette dreier seg i særdeleshet om arkivene etter den del av Kominterns apparat (OMS) som stod for de konspirative forbindelsene mellom Moskva og de nasjonale kommunistpartiene. Til tross for dette vil framstillingen på grunnlag av tilgjengelige kilder beskrive de spesielle relasjonene som eksisterte mellom Komintern/Sovjetunionen, NKP og partiets presse på 1930-tallet. For perioden etter 1945 vil bare enkelte hovedtrekk ved NKP-pressens utvikling bli presentert.

Den kommunistiske arbeiderpressen blir til

I tråd med framveksten av den organiserte arbeiderbevegelsen ble det fra

Fra stiftelsesmøtet i Norges Kommunistiske Parti (NKP) etter splittelsen i Arbeiderpartiet 1923. Partisplittelsen førte også til en kamp om partiavisene.

slutten av 1800-tallet etablert egne arbeideraviser. I tidsrommet 1904-17 fant det sted en omfattende nyetablering, og denne perioden er blitt karakterisert som arbeiderpressens virkelige gjennombruddsfase.⁶ Det var et nært forhold mellom avisdriften og virksomheten til Det norske Arbeiderparti (DNA). Med den radikale retningens maktovertakelse i DNA i 1918, og partiets påfølgende Komintern-medlemskap i 1919, endret forholdet seg mellom partiledelsen og partiavisene. Årsaken var konflikten innad i DNA om Komintern-medlemskapet. Partipressen, og særlig redigeringen av DNAs hovedorgan, *Social-Demokraten*, ble et sentralt strids-emne mellom Kominterns sentrale apparat, den gruppen i DNA som støttet Komintern, og den gruppen i partiet som var kritisk til Komintern.

Kominterns første ankepunkt mot avisen var selve navnet. Det ble selvfølgelig oppfattet som uheldig at hovedorganet for et kommunistisk parti (som DNA i prinsippet var på denne tiden) hadde et navn som symboliserte en annen politisk retning. Navnet ble da også endret til *Arbeiderbladet* i 1923. Viktigere var Kominterns kritikk av manglede kommunistisk partidisciplin i DNA fra september 1922. Hovedinnholdet i Kominterns kritikk ble rettet mot *Social-Demokraten* og var et angrep på Martin Tranmæl som avisens redaktør.⁷ Også andre aviser enn hovedorganet tok del i partistriden. Høsten 1923 ble redaktøren av partiavisen i Trondhjem, *Ny Tid*, suspendert av DNA-ledelsen. Bakgrunnen var at *Ny Tid* hadde trykket artikler som støttet Komintern-tilhengerne i partiet og rettet sterke beskyldninger mot Tranmæl.⁸ Konflikten i partiet lot

seg ikke løse. I november 1923 ble DNA delt i to. Komintern-tilhengerne etablerte et nytt parti, NKP.

Ved partisplittelsen hadde DNA totalt 41 aviser, hvorav 16 dagsaviser. Umiddelbart etter splittelsen brøt det ut en kamp mellom DNA og NKP om hvem som skulle ha retten til partiavisene. Resultatet ble til slutt at 30 aviser fortsatte å tilhøre DNA mens 11 aviser gikk over til NKP. Blant de nye NKP-avisene var det syv dagsaviser. På Østlandet fulgte dagsavisene i Hamar, Kongsvinger, Gjøvik, Skien og Tønsberg NKP. Det samme gjorde avisen i Lillehammer som kom ut tre ganger i uken, og avisen i Drøbak med to utgaver i uken. På Vestlandet gikk avisene i industristedene Odda og Høyanger, med henholdsvis én og to utgaver i uken, over til NKP. Også arbeideravisen i Kristiansund gikk med NKP, men dette var ikke noen offisiell DNA-avis ved tidspunktet for partisplittelsen.⁹ Situasjonen i de store byene Kristiania, Bergen og Trondhjem var spesiell. I Bergen og Trondhjem gikk flertallet av medlemmene i de lokale partiorganisasjonene, og dermed de viktige partiavisene *Arbeidet* og *Ny Tid*, med NKP. Dette var store og tradisjonsrike aviser, *Arbeidet* var etablert i 1893 som den første arbeideravisen utenfor hovedstaden, mens *Ny Tid* ble grunnlagt i 1899. I Kristiania derimot, stod NKP svært svakt. Partiet hadde ingen mulighet til å få kontroll over *Arbeiderbladet*.

Det var derfor maktpåliggende for NKP å etablere en hovedstadsavis og et hovedorgan for partiet. Med økonomisk støtte fra Komintern kom *Norges Kommunistblad* ut allerede dagen etter partiet ble stiftet.¹⁰ Det nye hovedorganet

Olav Schefflo (1883-1942) var redaktør av *Social-Demokraten* 1920-1923 og stortingsrepresentant fra 1922. Etter partisplittelsen fulgte han NKP og ble den første redaktør av *Norges Kommunistblad*. Etter strid med ledelsen brøt han med partiet, og i 1929 sluttet han seg til DNA.

møtte imidlertid problemer. Oppslutningen om NKP var generelt svak i hovedstaden og abonnentene uteble. Samtidig var NKP ledelse preget av fraksjonskamper som ble overført til *Norges Kommunistblads* redaksjon. Etter stortingsvalget i 1924 fikk avisen problemer fordi redaktøren Olav Schefflo trakk seg fra sin stilling.¹¹ Schefflo ble på nytt redaktør av hovedorganet etter NKPs andre landsmøte i mai 1925, men forlot atter en gang redaktørposten sommeren 1926 i protest mot partiledelsens politikk.¹² I forbindelse med den intellektuelle grupperingen *Mot Dags* inntreden i

NKP oppstod det ny strid om redigeringen av *Norges Kommunistblad*. Representanter fra *Mot Dag* hadde stor innflytelse i avisens redaksjon gjennom 1927, noe som vakte misnøye hos andre deler av partiets ledelse.¹³ Kranglingen i partiledelsen bidro til å svekke *Norges Kommunistblads* posisjon. Allerede i 1925 kom det offentlig kritikk mot hovedorganet for å mangle en nødvendig tiltrekningskraft på de brede lag av arbeiderklassen. Avisen gjenspeilte ikke arbeidernes daglige liv og kamp, og bar for stort preg av å være et «menighetsblad» for NKP.¹⁴

Etter hvert som arbeideravisenes partimessige tilhørighet ble avklart i 1923-24, begynte arbeidet med å etablere en lokal NKP-presse i de delene av landet hvor partiet stod uten aviser. For å reise et økonomisk grunnlag for nyetableringer samt konsolidere partiets eksisterende avisdrift ble selskapet *Kommunistpressens Samvirkelag* stiftet i begynnelsen av 1924.¹⁵ De første årene etter partistiftelsen bygget NKP opp en lokalpresse som dekket alle landsdelene utenom Sørlandet. I 1927 ga partiet ut 14 distriktsaviser foruten hovedorganet, men avisene i Tønsberg og i Kongsvinger gikk inn i løpet av året. Gjennom 1928 og 1929 forsvant lokalavisene i Høyanger, Stord, Svolvær, Skien, Kristiansund og Hamar, slik at NKP kun satt igjen med seks distriktsaviser høsten 1929.¹⁶ Nedgangen i antallet distriktsaviser kom som en følge av en generell svikt i oppslutningen om partiet, mens nedleggelsen av lokalavisene i Skiens- og Hamar-distriktene også var et ledd i en rasjonalisering av NKPs avisdrift (se nedenfor). NKP hadde arvet en avisstruktur som viste seg å være

Knut Olai Thornæs (1874-1945) begynte som journalist i *Ny Tid* i Trondheim 1902. Her arbeidet han sammen med blant andre Martin Tranmæl. I 1923 ble han ekskludert fra DNA av Tranmæl-fløyen og fulgte NKP etter splittelsen. Thornæs satt som avisas redaktør fra 1920 til 1934.

for omfattende i forhold til det nye partiets ressurser og kapasitet. Således hadde NKPs sekretær Christian Hilt alt i 1925 pekt på nødvendigheten av å redusere antallet partiaviser. Samtidig tilkjennega Hilt at utviklingen av bedriftsaviser framstod som en hovedoppgave for NKP i tiden framover.¹⁷

Bedriftsaviser

I mellomkrigstiden var en ikke ubetydelig del av virksomheten til NKPs partceller knyttet til utgivelsen av bedriftsaviser. Det ble produsert bedriftsaviser

som kom ut på større enkeltbedrifter eller som dekket spesielle industrielle sektorer innen et geografisk område. Avisene var stensilerte og i en del tilfeller også trykte. Fra midten av 1920-tallet var altså utgivelsen av slike aviser en prioritert oppgave for NKP. Bakgrunnen for satsingen på bedriftsaviser var nært knyttet til utviklingen av bedriftsceller som kommunistpartiets grunnorganisasjon. I motsetning til sosialdemokratiets lokalorganisasjoner som var basert på valgdistrikter, skulle kommunistene ta utgangspunkt i partibyggingen rundt om på arbeidsplassene. For den lokale particellen ble bedriftsavisen det viktigste propagandaorganet. Kominterns organisasjonskonferanse i 1925 slo fast at de nasjonale kommunistpartiene måtte vie bedriftsaviser stor oppmerksomhet. Ved å skildre dagliglivet i fabrikkene og å fokusere på dagsaktuelle lokale saker som angikk arbeiderne, skulle bedriftsaviser forsøke å nå mindre politisk bevisste arbeidere som ikke ble fanget opp av den ordinære partipressen.¹⁸

Den første av NKPs bedriftsaviser, *Verksted-Arbeideren*, ble utgitt av jernbanearbeiderne i Drammen allerede i 1924. I årene som fulgte kom det til flere nye bedriftsaviser. Ved årsskiftet 1926-27 var antallet bedriftsaviser omkring 20. Totalt kom det i den andre halvdel av 1920-tallet ut ca. 35-40 ulike bedriftsaviser.¹⁹ I februar 1928 hadde antallet bedriftsaviser sunket til 14.²⁰ Nedgangen hang sammen med svikten i NKPs oppslutning og manglende partivirkosomhet rundt om på bedriftene. I en rapport til Komintern fra desember 1929 ble NKPs arbeid med bedriftsaviser karakterisert som helt

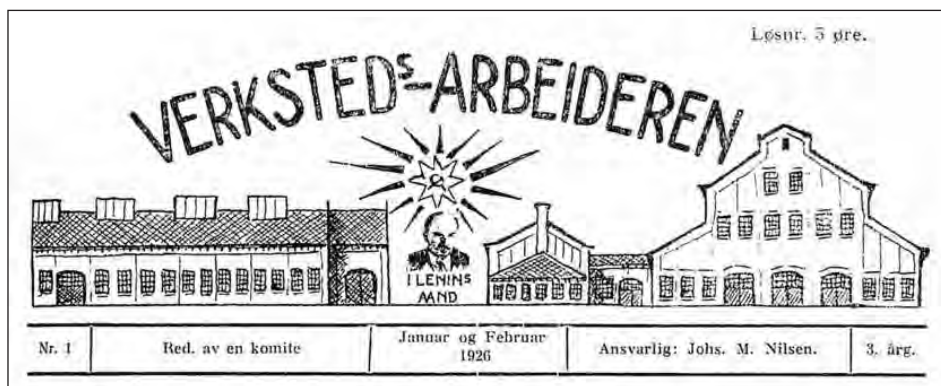
Bedriftsavisa *Hammer'n* ble gitt ut av bedriftscellene på Aker og Nyland. Efterspørselen var stor. Bare på Nylands verksted ble det solgt over 300 eksemplarer av hver utgivelse.

forsømt. Hovedårsaken var mangelen på fungerende bedriftsceller. På de største bedriftene og i de fleste industriene ble det i rapporten påstått at NKP var uten celler overhodet.²¹

Det eksisterer ingen fullstendig oversikt over utbredelsen av NKPs bedriftsaviser på 1930-tallet. Samlingen av bedriftsaviser som finnes ved Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek i Oslo viser dog et relativt høyt antall nyetableringer i 1931.²² Dette bildet bekreftes av kilder i Kominterns arkiv. Mens det i 1930 fortsatt blir påpekt en mangel på bedriftsceller og bedriftsaviser,²³ blir det i en rapport fra 1932 vist til at NKP på det daværende tidspunkt igjen utga omtrent 30 bedriftsaviser.²⁴ NKPs organisatoriske virksomhet fikk et visst oppsving i de første årene på 1930-tallet. I tillegg til at partiet fikk en ny ledelse fra 1930, kom det i årene som fulgte en forholdsvis stor mengde nyutdannede partikadrer fra Kominterns skoler i Mos-

kva. Denne gruppen av kvalifiserte partifunksjonærer stod til partiets disposisjon og ble plassert i stillinger på ulike nivå i NKPs apparat. Antallet medlemmer i NKP steg fra ca. 3 000 i 1930 til ca. 4 000 ved utgangen av 1931.²⁵ Kombinert med denne aktivitetsøkningen fant det sted en økt satsing på opposisjonell virksomhet innenfor fagorganisasjonen. Som et ledd i Kominterns kompromissløse ultravenstrelinje fra 1929 opprettet NKP en revolusjonær fagopposisjon rettet mot den sosialdemokratiske ledelsen av fagbevegelsen. I kampen mot de faglige lederne ble bedriftsavisene sentrale media for å spre NKPs synspunkter blant arbeiderne på bedriftene og i fagforeningene.

Fra midten av 1930-tallet sank NKPs produksjon av bedriftsaviser. Igjen var oppslutningen om partiet på nedtur, men også endringer i NKPs strategi spilte inn. Med innføringen av Kominterns folkefrontlinje fra 1936 skjedde

Verksteds-Arbeideren utgitt av jernbanearbeidere i Drammen fra 1924.

det store endringer i NKPs politikk. De tidligere partcellene ble omdøpt til kommunistlag. Samtidig ble aktivitetene til NKPs grunnorganisasjoner innrettet på å etablere et bredt samarbeid med alle venstreinnstilte arbeidere rundt om på bedriftene. Organisatorisk skulle NKP-medlemmer i fagforeningene støtte en kollektiv innmelding av foreningene i DNA. Den nye samarbeidspolitikken med vektlegging på samarbeid med sosialdemokratene i fagbevegelsen og på arbeidsplassene innebar at behovet for særskilte kommunistiske bedriftsaviser ble mindre.

Partipresse i motvind

Tiden rundt 1929-30 var en svak periode både for NKPs organisatoriske virksomhet og den generelle oppslutningen om partiet. Den utsatte stillingen ble gjenspeilt i partipressen. Situasjonen var prekær for *Norges Kommunistblad*. Avisen falt gjennom i konkurransen med de andre hovedstadsavisene og hadde omfattende økonomiske problemer. I mai 1929 konkluderte NKPs le-

delse at det var umulig å holde både hovedorganet og avisen på Hamar og i Skien gående uten omfattende økonomisk støtte fra Komintern. Hvis støtten uteble, var det et alternativ å legge ned avisdriften på Hamar og i Skien, og la en Oslo-basert avis være dekkende for hele østlandsområdet.²⁶ Det viste seg at Komintern ikke var villig til å subsidiere NKPs avisdrift i nødvendig grad. Avisen i Skien ble lagt ned i juni 1929. I oktober 1929 ble *Norges Kommunistblad* avvirket, mens *Arbeideren* ble flyttet fra Hamar til Oslo for å bli partiets nye hovedorgan.

For å få stabilisert driften av *Arbeideren* vedtok NKPs sentralstyre å sette i gang en omfattende abonnementskampanje på Østlandet. Det var mest å hente i Hedmark hvor nesten 70 % av partimedlemmene ikke abonnerte på det nye hovedorganet.²⁷ Kampanjen ble oppsummert i slutten av april 1930. Målsettingen var ikke oppnådd. Av 768 nye abonnenter kom over 32 % fra Hedmark, mens nesten 30 % kom fra Oslo og Akershus. Resten fordelte seg på de andre østlandsfylkene. Spesielt svakt

Fra redaksjonen i Norges Kommunistblad 1926.

Rigmor Larsen og Ingeborg Larsen flankert av journalistene Carsten Aasebø (f.v.) og Johan Medby.

var resultatet i Buskerud. Bare 2,6 % av de nye abonnentene kom derfra.²⁸ Sett i forhold til partimedlemmenes geografiske fordeling oppnådde kampanjen det klart beste resultatet i Oslo og Akershus. Dette kan tyde på at opprettelsen av en felles Oslo-basert NKP-avis for hele østlandsområdet medførte en viss svekkelse for NKPs gjennomslagskraft i de andre østlandsfylkene.

Driften av *Arbeideren* gikk nå med store underskudd. For hele 1930 ble driftsunderskuddet beregnet til 69 400 kroner.²⁹ En delegasjon fra NKP som besøkte Moskva sommeren 1930, prøvde å appellere direkte til Kominterns kasserer Osip Pjatinitskij om å få utbetalt en øyeblikkelig nødhjelp på 12 500 kroner. Hvis ikke russerne støttet avi-

sen stod *Arbeideren* i fare for å gå inn.³⁰ Det er uvisst om oppfordringen ble etterfulgt. Uansett var ikke Komintern villig til å finansiere utgivelsen av NKPs hovedorgan i nødvendig omfang. I september 1930 var det derfor ingen vei tilbake. *Arbeideren* ble lagt om fra dagsavis til ukeavis. Det er betegnende for NKPs svekkede stilling at partiet åpenbart ble nedprioritert av Komintern. Ved etableringen og i de første årene av partiets virksomhet subsidierte Komintern NKPs avisdrift og organisatoriske oppbygging i forholdsvis omfattende grad.³¹ Etter hvert som NKP tapte kampen med DNA om arbeidervelgerne og sank ned i en marginal tilværelse i rikspolitikken, ønsket ikke Komintern å bruke omfattende ressurser for å opp-

rettholde en kunstig høy utbredelse av partiets presse.

I juli 1931 gjenoppstod *Arbeideren* som dagsavis. For å klare dette må det ha foregått en viss subsidiering. Omfanget er ikke kjent, men en rapport fra 1932 beskriver at driften nå medførte et månedlig underskudd på 1 400 kroner, altså vesentlig mindre enn i 1930.³² Fra 1934 oppstod det på nytt krise i driften av *Arbeideren*. En Komintern-rapport slo fast at avisen i virkeligheten slett ikke fungerte som noe hovedorgan for partiet. Et problem var at redaksjonen satt i Oslo mens avisen ble trykket på *Ny Tids* trykkeri i Trondheim. Den møysommelige prosessen med å sende redaksjonelt stoff og ferdige aviser mellom Oslo og Trondheim medførte at innholdet i *Arbeideren* var flere dager gammelt før avisen kom leserne i hende.³³ I januar 1935 måtte *Arbeideren* innskrenke til to utgaver i uken. Økonomiske problemer var utslagsgivende.³⁴ Sommeren 1936 ble *Arbeiderens* svake stilling tatt opp til drøftelser på nytt. I løpet av årets seks første måneder hadde avisdriften ført til et akkumulert underskudd på 10 800 kroner. Som en løsning vurderte NKP-ledelsen å kutte til én utgave i uken, men den endelige beslutningen ble utsatt til etter høstens stortingsvalg.³⁵ I oktober 1936 var det ingen vei utenom. *Arbeideren* ble igjen ukeavis.

For NKPs lokalaviser fortsatte avskallingen i første halvdel av 1930-tallet. Samtidig fant det også sted enkelte nyetableringer, men med varierende resultat. I løpet av 1931 forsvant tre lokalaviser. I Ålesund måtte *Møre Arbeiderblad* gi tapt i mars 1931. Samtidig forsvant også ukeavisen i Harstad, *Dagens*

Nyheter. Avisen i Sauda, *Rogalands Fremtid*, gikk inn i juli 1931 etter mindre enn ett års drift. I oktober 1931 ble det etablert en ny partiavis i Narvik, *Nordland Arbeiderblad*, som kom ut med to utgaver i uken. Flere partiaviser kom til i 1932 og 1933. På Hamar ble ukeavisen *Rød Front* etablert i 1932. Året etter kom det en ukeavis i Sarpsborg, *Østfold Arbeiderblad*, og avisen *Vestkysten* ble utgitt i Bergen beregnet på bonde- og fiskerbefolkningen på Vestlandet. *Rød Front* og *Vestkysten* fikk dog en kort utgivelsesperiode. Begge avisene forsvant i månedsskiftet oktober/november 1934. Det er også opplyst at avisen *Ny Dag* kom ut i Tønsberg to ganger ukentlig i begynnelsen av 1934, men det har ikke lyktes å finne noen eksemplarer eller ytterligere opplysninger om den.³⁶

Med omleggingen av *Arbeideren* til ukeavis i 1936 var NKP dermed i den stilling at partiets hovedorgan og hovedstadsavis hadde færre utgivelser enn storparten av distriktsavisene. Avisene i Bergen og Trondheim kom fortsatt ut som dagsaviser, mens de to partiavisene i Nord-Norge samt avisen i Odda kom ut to ganger i uken. Av distriktsavisene var det bare *Østfold Arbeiderblad* som kom ut så sjelden som en gang i uken. Dette var en uholdbar situasjon. Ikke bare ble partiets generelle anseelse svekket gjennom det svake hovedorganet, men også prinsippet om partiledelsens sentrale kontroll med partipressen ble utfordret. Når hovedtyngden av pressen var spredt rundt om i distriktene på Vestlandet, i Trøndelag og i Nord-Norge, innebar de geografiske avstandene at den sentrale partiledelsens muligheter for politisk kontroll med avisene var svekket.

Restrukturering

Sommeren 1937 var en delegasjon fra NKP i Moskva. Også partipressens stilling ble drøftet. I den forbindelse slo Kominterns representanter fast at det var politisk uholdbart for NKP å utgi lokale dagsaviser i Bergen og Trondheim, mens partiets hovedorgan bare kom ut ukentlig. Pressevirksomheten i Bergen og Trondheim måtte saneres. Samtlige ressurser skulle konsentreres om å utgi *Arbeideren* som dagsavis. Komintern bestemte derfor at all økonomisk støtte til avisdriften i Bergen og Trondheim kom til å forsvinne etter en overgangsperiode på tre måneder.³⁷ Videre ble det vedtatt å gjennomføre en storstilt propaganda- og innsamlingsaksjon for å reetablere *Arbeideren* som dagsavis. Samtidig trakk Kominterns resolusjon fram en ny politisk hovedlinje for NKPs presse. Partiavisene skulle i tråd med folkefrontlinjen etterstrebe å framstå som virkelige folkeaviser, og redigeres slik at fokus falt på politisk enhet og felles kamp mot fascismen. Blant annet skulle det åpnes for innlegg fra DNA-medlemmer og -funksjonærer i NKP-avisene.³⁸

NKPs sentralkomité behandlet restruktureringen av partiets presse i slutten av juni 1937. Det ble vedtatt en kampanje for innsamling av penger og verving av abonnenter til den nye dagsavisen. For å bli kvitt gjeld og forpliktelser vedtok sentralkomiteen å selge partiavisenes trykkerier og eiendommer i Bergen og Trondheim. Avisene *Arbeidet* og *Ny Tid* kunne bare fortsette å komme ut hvis driften lot seg finansiere lokalt. Også avisen i Sarpsborg burde opphøre for å samle ressursene om det

nye hovedorganet. De to distriktsavisene i Nord-Norge og avisen *Hardanger Arbeiderblad* i Odda skulle fortsette å komme ut som før, forutsatt at de ikke trengte noen økonomiske tilskudd.³⁹ Den 1. oktober 1937 gjenoppstod *Arbeideren* som dagsavis.

Konsekvensene ble som forutsatt for distriktsavisene. *Østfold Arbeiderblad* gikk inn i desember 1937. I februar 1938 var kassen i *Ny Tid* tom. Avisen stoppet, men kom ut på nytt etter noen dager, nå med bare tre utgaver i uken. Samtidig ble det lansert en økonomiskampanje for å berge avisen. Det hjalp imidlertid ikke. I mars 1939 forsvant *Ny Tid*. I Bergen fortsatte *Arbeidet* som dagsavis fram til september 1938. Etter en tids opphold kom avisen ut igjen, men nå med bare to utgaver i uken. NKPs bergensavdeling vedtok å etablere et nytt driftsselskap for avisen og å reise nødvendig kapital gjennom aksjetegning. Dette førte ikke fram. Etter en toukersperiode som dagsavis stoppet avisen i Bergen atter en gang i desember 1938. Til tross for omleggingen var Komintern fortsatt misfornøyd med NKP-pressens tilstand høsten 1938. Partiledelsens politiske kontroll var framdeles svak, blant annet ble *Arbeideren* angrepet for kritikkøst å gjengi meldinger med fascistvennlig innhold fra borgerlige telegrambyråer.⁴⁰ Komintern ønsket en ytterligere konsentrasjon av NKPs presse gjennom å publisere *Arbeideren* over hele landet. Partiet burde derfor vurdere om *Arbeidet* i Bergen skulle legges ned for godt.⁴¹ Det skjedde imidlertid ikke. Den 31. mars 1939 kom *Arbeidet* ut på nytt, nå som ukeavis trykt på *Hardanger Arbeiderblads* trykkeri i Odda.

Henry W. Kristiansen (1902-1942) var redaksjonssekretær i Norges Kommunistblad 1926-1929 og redaktør av partiets hovedorgan Arbeideren 1934-1940. Flere ganger sonet han fengselsstraffer for revolusjonær agitasjon. Her taler han under storlockouten i 1931.

Styrt fra Moskva?

Innholdet i NKPs aviser ble i mellomkrigstiden gransket, kommentert og kritisert i Moskva. I tråd med en generell ensrettende trend i sovjetisk politikk, som også påvirket Kominterns organisasjon, vedtok Komintern på slutten av 1931 å skjerpe den politiske kontrollen med NKPs presse. I en evaluering av partipressen fra årsskiftet 1931-32 konkluderte Arvid G. Hansen, som på denne tiden arbeidet i Kominterns skandinaviske sekretariat, med at det ideologiske nivået i partipressen og blant partijournalistene var kritikkverdigg. Partiavisene presenterte avvik og uriktige formuleringer i sin framstilling av Kominterns politiske linje. Desto verre var det at feilene ikke ble påpekt og rettet av partiledelsen. I Hansens øyne beviste det at den politiske kontrollen med partipressen var utilstrekkelig, om ikke totalt fraværende.⁴² I en annen rapport om lokalavisen *Finnmark Fremtid* ble det foreslått å opprette egne partikomiteer på distrikts- og landsnivå som skulle kontrollere avisene og påpeke ideologiske feil og mangler.⁴³ I et brev til NKPs ledelse gikk Hansen så langt at han karakteriserte redaktør Richard Bodins virksomhet i *Finnmark Fremtid* som objektivt kontrarevolusjonær. Hansen ønsket at Bodin skulle fjernes som redaktør av avisen og sendes til Moskva for ideologisk opplæring.⁴⁴ Et klart eksempel på Kominterns inngripen var avsettelsen av *Arbeiderens* redaktør Erling Bentzen. Bentzen ble beordret til Moskva og måtte i desember 1933 stå skolerett overfor representanter for Komintern og NKP.⁴⁵ Årsaken var politiske avvik han hadde begått

Richard Bodin (1901-1958) var redaktør av *Finnmark Fremtid* fra starten i 1924 fram til 1937. I likhet med redaktør Erling Bentzen i *Arbeideren*, ble han anklaget av Komintern for politisk avvik.

som redaktør i forbindelse med NKPs enhetsfrontforhandlinger med DNA samme år. I februar 1934 ble han offisielt avsatt som redaktør av hovedorganet.⁴⁶

For NKP-pressen var det en viktig oppgave å framheve forholdene i Sovjetunionen gjennom å peke på gevinstene av den sosialistiske oppbyggingen av samfunnet. Dette hadde to funksjoner. Hovedmålet var å øke sympatien for Sovjetunionen blant arbeiderne, slik at det kunne mobiliseres til forsvar hvis Sovjetunionen ble truet av krig eller intervensjon. Det andre var å bruke eksempler fra sovjetisk politikk som forbilde og rettesnor for de hjemlige kom-

munistene. En evaluering klaget over at den norske partipressen framhevet den første funksjonen på bekostning av den andre. I beretningene om sosialismens framskritt i Sovjetunionen ble det i mindre grad pekt på den politiske kampen som lå bak denne utviklingen. Det sovjetiske partiet var hele tiden nødt til å føre en kamp mot høyre- og venstreavvik for å virkeliggjøre partiets generallinje. I NKPs presse ble ofte det sovjetiske partiets rolle skjøvet i bakgrunnen. Resultatene av den sosialistiske oppbyggingen i Sovjetunionen ble ikke i tilstrekkelig grad forbundet med de aktuelle kampoppgaver som forelå for NKP. I stedet for kritikkløst å beskrive de store framskritt som ble gjort i Sovjetunionen, burde NKPs presse også fortelle om vanskelighetene som fantes og hvordan disse bare kunne overvinnnes gjennom en konsekvent kommunistisk politikk.⁴⁷

Likevel økte snarere omfanget av ukritisk propaganda for Sovjetunionen i NKPs presse utover på 1930-tallet. I en reportasje fra 1936 kunne NKPs moskvakorrespondent Christian Hilt skildre Sovjetunionen som «verdens lykkeligste land». Ifølge Hilt bugnet forretningene av varer. Livet i Sovjetunionen var friere og rikere enn noensteds i resten av verden.⁴⁸ På denne tiden var det vanlig at *Arbeideren* gjenga bilder fra Sovjetunionen med idylliserende kommentarer. Et eksempel kunne være et bilde av en gruppe smilende unge jenter under overskriften «Lykkelig ungdom». Under bildet stod teksten: «Sovjetungdommen er verdens lykkeligste. Alt står til dens disposisjon – den har alle muligheter. [...]».⁴⁹ I forbindelse med Moskva-prosessene i 1936-37 brukte *Arbei-*

deren mye spalteplass på å gå god for anklagene mot de tiltalte og på å avvise spekulasjoner om at prosessene var fingert. NKP-journalisten og -redaktøren Jens Galaaen var til stede under prosessene. I et intervju påpekte Galaaen at han som erfaren rettsreporter aldri hadde opplevd en slik human gjennomføring av en rettssak og en så urokkelig klarleggelse av de anklagedes skyld.⁵⁰

Kommunistenes sterke solidaritet med Sovjetunionen bidro til at NKP-pressen fortolket sovjetiske innenriks- og utenrikspolitiske hendelser fra et ukritisk standpunkt. Sovjetunionen ble framstilt på en skjønnmalende måte og landets politikk ble utelukkende forsvart. Et spørsmål av interesse er om NKP-pressens omtale av sovjetiske forhold var et resultat av redaktørenes og journalistenes egne overbevisninger og kom på deres egne initiativ, eller om det fant sted en viss instruksjon gjennom Kominterns organisasjon, hvor partiet ble pålagt å fremme visse synspunkter. Dette spørsmålet er vanskelig å besvare grunnet mangel på tilgjengelige kilder. Imidlertid klarte britiske hemmelige tjenester i perioder på 1930-tallet å avlytte og dechiffrere krypterte radiotelegrammer fra Moskva til de nasjonale kommunistpartiene. I dette fragmenterte materialet finnes det eksempler på at det ble sendt direktiver til NKP om å publisere visse opplysninger og artikler i partipressen.

I november 1936 ble det sendt en melding fra Moskva til Stockholm med instruksjer til det svenske og det norske partiet. Partiene ble pålagt å gi engi beslutningene fra det sovjetiske partiets kongress med førstesideoppslag i parti-

Johanna Bugge Olsen (1900-1973) var redaksjonssekretær i *Arbeidet* i Bergen 1931 og senere avisas redaktør 1938-1940. Siden skrev hun flere barnebøker og romaner. Bildet er fra 1961 da hun ga ut romanen *Tine*.

pressen. Daglig skulle det publiseres artikler om temaet, enten oversatt fra *Pravda* eller skrevet av ledende partikamerater. Uavhengig av aviskampanjen skulle det organiseres masse møter som skulle vedta resolusjoner og åpne brev med støtte til Sovjetunionen og Stalins politikk. Resolusjonene skulle publiseres i partipressen.⁵¹ For *Arbeideren* som på dette tidspunktet var ukeavis, lot det seg ikke gjøre å bokstavelig følge opp direktivene, men Stalins foredrag fra kongressen ble slått opp over en hel side i avisen.⁵² Dette eksemplet kan tyde på at instruksjoner fant sted, men omfanget av dem og i hvilken grad instruksjonene ble fulgt i NKP-pressen, lar seg ikke fastslå på grunnlag av det foreliggende kildematerialet. Likevel må det være grunn til å anta at de norske kommunistene ikke opplevde det som noe

stort press å skrive glorifiserende om Sovjetunionen. For dem var forsvaret av den kommunistiske arbeiderstaten altoverskyggende og en naturlig konsekvens av deres politiske overbevisning og identitet.⁵³

Endringen i Kominterns subsidiering av NKPs presse i 1937 er verdt å merke seg. Satsingen på hovedorganet gikk på bekostning av lokalavisene i de mer solide partidistriktene Vestlandet og Trøndelag. Dette kan tolkes som et utslag av et ønske om strammere styring av NKPs presse. Ved å gjøre *Arbeideren* om til et virkelig hovedorgan som kunne utgis over hele Sør-Norge ble det enklere for partiledelsen i Oslo å ha kontroll med innholdet i partipressen. Fra 1937 økte krigsfrykten betraktelig i Sovjetunionen. Det kan også være mulig å se restruktureringen av NKPs presse i sammenheng med denne utviklingen. I en eventuell internasjonal krisituasjon ville det være viktig at kommunistpressen i de enkelte land var en pålitelig propagandaleverandør.

Okkupasjon og illegale aviser

Den tyske invasjonen av Norge 9. april 1940 og den påfølgende okkupasjonen medførte ingen umiddelbare inngrep i NKPs aviser. NKP-pressen ga uttrykk for Kominterns rådende politikk som igjen var tilpasset ikke-angrepspakten mellom Tyskland og Sovjetunionen. Krigen ble fordømt som et oppgjør mellom imperialistiske stormakter. Storbritannia fikk skylden for å ha trukket Norge inn i krigen. Regjeringen Nygaardsvold ble angrepet for beslutningen om å fortsette kampen i utlendighet. Utover sommeren 1940 kom det til sy-

og trykt i bergensdistriktet. Etter opprullinger måtte avisen midlertidig innstille. I februar 1944 ble den NKPs nye hovedorgan, nå trykt i Drammen. Totalt kom det ut 25 nummer av avisen i 1944. Regulariteten var tilnærmet ukentlig i februar-mars og september-desember 1944. I den mellomliggende perioden kom det ut omtrent ett nummer i måneden. Dette skyldtes flytting av partiets sentralforlegning og tyske aksjoner. Normalopplaget var på vel 20 000 som ble spredt rundt i distriktene. Fra februar 1945 er utgivelsesfrekvensen uklar. Avisen fortsatte fram til frigjøringen.

NKP produserte også mer spesielle illegale aviser beregnet for ulike grupper. Det var aviser som *Bonden*, *Den norske kvinne* og *Norsk Ungdom*. Avisene kom ut i 1942-43, men ble midlertidig stanset i juni 1943 som en følge av tyske aksjoner. *Bonden* opphørte permanent. Avisen *Avantgarden* var den første trykte illegale avis i Norge utgitt av kretser som stod DNA nær. Sommeren 1943 gikk *Avantgarden* over til å bli en NKP-avis, rettet mot intellektuelle og åndsarbeidere. Fra årsskiftet 1944-45 økte NKPs trykkekapasitet og partiet satte inn en pressepolitisk offensiv med spesialaviser som *Kvinnefronten*, *Den kjempende ungdom* og *Bygd og by*. Formålet med disse avisene var å appellere til bredere sjikt utenfor partiets rekker. *Sabotøren*, organ for Sabotørenes Landsforbund, kom ut en gang i måneden fra januar til april 1945. Avisen trykte rapporter om og propaganda for sabotasjeaksjoner. Alle avisene som er nevnt ovenfor kom ut på Østlandet. Delvis ble de også distribuert til andre deler av landet gjennom NKPs under-

grunnsorganisasjon. I tillegg kom en rekke lokale illegale aviser redigert av kommunister over hele landet. NKPs produksjon av illegale aviser under krigen var velorganisert og oppnådde gode resultater.⁵⁶

Fredsslutning og medgangsbølge

Etter fredsslutningen i mai 1945 opplevde NKPs nye hovedorgan *Friheten* en eksplosjonsartet opplagsøkning. Opplaget steg fra 40 000 til 70 000 eksemplarer i løpet av mai. I tiden rundt stortingsvalget høsten 1945 var opplaget hele 130 000 eksemplarer. Avisen hadde da over 65 000 abonnenter og den ble distribuert over store deler av landet. Dette innebar at *Friheten* var Norges nest største avis etter *Aftenposten* og den største arbeideravisen i Norden.⁵⁷ Samtidig ble flere av NKP-avisene fra før krigen gjenopplivet mens nye aviser kom til. I Bergen ble *Arbeidet* utgitt som dagsavis allerede fra 9. mai 1945. I løpet av juli 1945 startet *Ny Tid* og *Nordland Arbeiderblad* opp igjen i henholdsvis Trondheim og Narvik. En rekke nye lokale NKP-aviser som *Lillestrøm Blad*, *Fridom* (Herøya) og *Sunnhordaland Arbeiderblad* (Stord) kom ut i løpet av 1945-46. Også den gamle NKP-avisen *Hardanger Arbeiderblad* gjenoppstod i juni 1946, men nå som en fellesavis for NKP og DNA i regi av fagforeningene i Odda

Oppsvinget for NKPs presse ble kortvarig. Allerede i løpet av 1946 sank opplaget av *Friheten* til under 40 000 eksemplarer. Tilbakegangen for *Friheten* satte inn før partiet som helhet begynte å gå tilbake, noe som sannsynligvis hang sammen med den tvungne om-

leggingen fra morgen- til ettermiddagsavis.⁵⁸ *Friheten* ble trykket i Arbeidernes Aktietrykkeri som var kontrollert av DNA. I september 1945 bestemte DNA at *Arbeiderbladet* skulle gå over til morgenutgave. Trykkeriet hadde da ikke lenger kapasitet til å trykke *Friheten*. Etter en overenskomst med DNA fikk NKP anledning til fortsatt å trykke *Friheten*, men nå som middagsavis. Dette gjorde det vanskelig å få distribuert avisen rundt om i landet og *Friheten* mistet trolig mange lesere som en følge av dette. Mellom 1946 og 1949 fant det sted en generell svekkelse av NKP. Medlemstallet i partiet falt fra ca. 34 000 i 1946 til ca. 16 000 i 1949.⁵⁹ Den negative utviklingen for partiet fikk konsekvenser for partipressens utbredelse.

I januar 1947 innskrenket *Ny Tid* til en utgave i uken, for så å gå inn for godt i mai samme år. Symptomatisk for den politiske utviklingen var problemene i *Hardanger Arbeiderblad*. Fellesaviskonseptet viste seg å være vanskelig å gjennomføre etter hvert som motsetningene økte mellom NKP og DNA. Det oppstod snart uenighet om det redaksjonelle innholdet. I juni 1949 ble avisen nedlagt, da den under de rådende politiske omstendigheter etter sigende hadde utspilt sin rolle.⁶⁰ *Lillestrøm Blad* gikk inn i januar 1949. I oktober 1949 gikk *Arbeidet* over til tre utgaver i uken, før avisen innstilte driften permanent i november samme år. *Fridom* hadde i 1947 byttet navn til *Telefolkets Fridom* og ble utgitt på Notodden hver 14. dag. Under det store partioppgjøret i NKP i 1949 var *Telefolkets Fridom* den eneste NKP-avisen som støttet den ekskluderte Furubotn-fraksjonen. Avisen fortsatte å komme ut til mars 1950.

Jørgen Vogt (1900-1972), redaktør av *Friheten* 1946-1961 og 1965-1967. Vogt var stortingsrepresentant 1945-1949 og arbeidet senere som sekretær for NKPs stortingsgruppe.

For perioden 1945-50 er omfanget og utbredelsen av NKPs presse et godt barometer for å beskrive partiets popularitet og gjennomslagskraft. Fra store opplag og en rekke ny- og reetableringer av partiaviser rett etter freden, sank NKP-pressens utbredelse i takt med partiets sviktende oppslutning. Imidlertid hadde krigsårene medført viktige endringer i NKPs medlemssammensetning og finansieringsgrunnlag. Fra å ha stått relativt svakt i hovedstadsområdet før krigen, ble nå Oslo en av partiets sterkeste distrikter.⁶¹ Partiets hovedorgan og osloavis, som i 1920- og 1930-årene hadde medført stadige problemer for NKP, ble nå partiets ledende og største avis. Samtidig eksisterte ikke

muligheten for økonomiske subsidier av partipressen i samme grad som før. Komintern var oppløst i 1943 og de tidligere nære forbindelsene med Sovjetunionen lot seg vanskelig gjenopprette i de første etterkrigsårene.

NKPs presse etter 1950

Friheten var partiets eneste gjenværende dagsavis i 1951. Etter at de to ukeavisene i Finnmark, *Øst-Finnmark* etablert i Kirkenes i 1947 og *Vardø Framtid* etablert i 1949, gikk inn i løpet av 1951 var Narvik-avisen *Nordland Arbeiderblad* NKPs største distriktsavis og den eneste partiavisen i Nord-Norge. Den kom ut tre ganger i uken med et opplag på 5 000 eksemplarer. Utgivelsen av *Friheten* var en stor økonomisk påkjenning for NKP. Med et opplag på 20 000 eksemplarer og med omfattende kostnader knyttet til produksjon og distribusjon, gikk driften med store underskudd.⁶² Fra 1950 ble utgivelsen av *Friheten* søkt opprettholdt gjennom årlige innsamlingsaksjoner blant NKPs medlemmer. Kampanjene hadde som mål å samle inn 20 000 kroner til avisen hver måned, men først i 1953 ble denne målsettingen nådd. Det året ble det totalt samlet inn over 260 000 kroner til avisen. Til tross for de økonomiske problemene behandlet NKPs landsstyre i 1954 en plan om å utvide partiets avisvirksomhet med en ny ukeavis. Den var ment å skulle nå fram til folk og distrikter som i liten grad ble dekket av *Friheten*. Ukeavisen skulle produseres i Oslo ved at en av *Frihetens* utgaver fikk de to første og de to siste sidene erstattet av stoff laget spesielt for ukeavisen, for eksempel lokalstoff.⁶³ I september 1954

ble ukeavisprosjektet realisert under navnet *Ny Tid*.

Medlemsfrafallet og de interne diskusjonene i NKP som fulgte den sovjetiske intervensjonen i Ungarn i 1956, bidro sannsynligvis til en ny krise for partipressen. Mens partiet hadde klart å samle inn ca. 24 000 kroner pr. måned i støtte til *Friheten* gjennom 1956, måtte partiledelsen høsten 1957 konstatere at den innsamlede stønaden til avisen var falt til gjennomsnittlig 15 000 kroner i måneden. Løsningen på de økonomiske problemene ble å gjøre om *Friheten* fra morgen- til ettermiddagsavis. Det skjedde fra 1. januar 1958 og innebar store besparelser. Selv om avisen fortsatt drev med underskudd, ville det ifølge partiledelsens beregninger være tilstrekkelig med en månedlig innsamlet støtte på 13 000 kroner for å sikre driften.⁶⁴ I oktober 1958 måtte *Nordland Arbeiderblad* innstille. Dermed var det kun *Friheten* og ukeavisen *Ny Tid* igjen av NKPs partiaviser.

Den kontinuerlige kronerullingene til *Friheten* må ha representert en påkjenning for partimedlemmene. Likevel var giverviljen så absolutt tilstede. Det er imponerende at det svekkede partiet klarte å samle inn 175 000 kroner i 1961 og 216 000 kroner i 1963 til avisdriften.⁶⁵ Imidlertid fortsatte driftsunderskuddene utover på 1960-tallet å øke i større takt enn hva partiet kunne makte å samle inn av midler. Ifølge den daværende partiformannen Reidar T. Larsens memoarer føltes den daglige utgivelsen av *Friheten* som en sterk belastning. Uten å kvitte seg med denne byrden var det etter Larsens oppfatning umulig for NKP å vinne krefter til annen partivirksomhet.⁶⁶ I september

1965 nedsatte NKPs ledelse et utvalg som skulle utrede *Frihetens* framtid. Utvalgets flertall konkluderte med at *Friheten* skulle legges om til ukeavis og at det samtidig skulle bygges opp et nytt offsettrykkeri.⁶⁷ Det ble også foretatt en rådgivende avstemning blant lokallagene i partiet, hvor et flertall støttet omleggingen til ukeavis.⁶⁸ For å finansiere restruktureringen av avisdriften skulle det avholdes en engangsinnsamling blant partimedlemmene. På samme tid førte representanter fra NKP samtaler i Øst-Tyskland om innkjøp av trykkeriutstyr. Imidlertid valgte NKP å anskaffe en amerikansk trykkpresse.⁶⁹

Friheten ble lagt om til ukeavis fra april 1967. Samtidig ble *Ny Tid* lagt ned. I løpet av høsten ble den nye trykkpressen installert. De økonomiske problemene for partiavisen viste seg dermed å være overvunnet i denne omgang. Det var ikke bare omleggingen til ukeavis som bidro til dette. Fra 1969 ble det innført en offentlig pressestøtte. Blant annet innebar støtten subsidiering av avisepapir, innrykk av offentlige kunngjøringer i avisene og støtte til drift av pressekontorer for partiene.⁷⁰ NKP kunne dermed opprette Kommunistisk Pressekontor. Pressestøtten snudde tingene helt på hodet. Avisdriften ble nå så lukrativ at den i årene framover skapte et økonomisk overskudd som kunne komme driften av partiet til gode.⁷¹

Samlingsprosessen mellom NKP og Sosialistisk Folkeparti (SF) førte i 1974 til en viss samordning mellom *Friheten* og SF-organet *Orientering*. Samordningen bestod i en styrket kontakt mellom de to avisredaksjonene og mellom den forretningsmessige ledelse av avisene. I

september 1974 ble det gjennomført en felles landsomfattende aksjon for å skaffe nye abonnenter, hvor det ble tilbudt et rimelig fellesabonnement på de to avisene. Dette førte til en tilvekst på ca. 2000 nye abonnenter.⁷² I tråd med de opprinnelige samlingsplanene skulle en ny avis lanseres sommeren 1975 som partiorgan for det samlede Sosialistisk Venstreparti (SV). Samtidig skulle *Friheten* og *Orientering* opphøre. Nå ble det som kjent ikke noe av samlingen mellom NKP og SV. NKP holdt fram som selvstendig parti og *Friheten* fortsatte som partiorgan. I 1976 foreslo *Frihetens* bladstyre dessuten å utvide avisen til to nummer i uken. Planen ble stadfestet av NKPs landsstyre i desember 1976.⁷³

Fra august 1977 kom *Friheten* med to ukentlige utgaver. Imidlertid førte nye regler for pressestøtten til problemer for NKP etter stortingsvalget i 1977. Som en del av SV hadde NKP vært representert på Stortinget i perioden 1973-77. Nå var partiet ikke lenger representert, noe som innebar at driftsstøtten til NKPs pressekontor og de statlige annonsene over ledige stillinger som ble publisert i *Friheten*, falt bort.⁷⁴ Igjen ble avisdriften i større grad avhengig av innsamlede midler fra partimedlemmer og sympatisører. Man må kunne anta at økonomisk støtte fra Sovjetunionen og andre kommunistiske land også spilte en rolle etter 1976. Sannsynligvis bestod støtten i hovedsak av at ymse institusjoner i disse landene tegnet multiple abonnementer på *Friheten*, noe som i realiteten innebar en subsidiering av avisdriften. Det er også påvist at NKP rettet henvendelser til kommunistpartier i andre land om direkte

Arne Jørgensen (1922-) begynte som journalist i *Friheten* 1957 og var redaktør av avisa i 23 år, fra 1967 til 1990.

økonomiske bidrag. Således skal det østtyske partiet ha blitt forespurgt i 1983 om å yte et bidrag til *Friheten* på 100 000 kroner. Dette ble avvist. I 1986 bevilget derimot det sovjetiske partiet 50 000 dollar til *Friheten* etter ønske fra NKP. Utgifter knyttet til *Frihetens* Moskva-korrespondent, i de perioder hvor avisen hadde dette, ble også dekket av det sovjetiske partiet fram til november 1990.⁷⁵

Omveltningene i Øst-Europa i 1989 og sammenbruddet for det kommunistiske regimet i Sovjetunionen i 1991 fikk negative konsekvenser for NKPs avisdrift. Alle former for subsidier og støtte forsvant definitivt. Den generelle diskrediteringen av kommunismen som fulgte må i tillegg ha ført til en svikt i

omsetningen av *Friheten*. Fra sommeren 1989 ble *Friheten* omlagt til ukeavis, før driften av avisen kollapset høsten 1991. Årsaken ble sagt å være gammel gjeld fra 1980-tallet. Et nytt eierselskap, Kommunistisk Pressekontor A/S, ble stiftet.⁷⁶ Gjennom nye lån og økonomikampanjer ble det likevel mulig å fortsette å utgi *Friheten*. I perioden 1992 til 1995 kom avisen ut en gang i måneden, finansiert gjennom innsamlinger og dugnadsinnsats. Høsten 1995 ble det på nytt søkt om pressestøtte til *Friheten*. Søknaden ble behandlet av Stortinget. Siden avisen *Morgenbladet* hadde levert en tilsvarende søknad, oppstod en politisk konstellasjon som besluttet å innlemme *Friheten* i pressesøtteordningen. Begrunnelsen var at *Friheten* stod alene om å representere et bestemt politisk og idémessig formål, og dermed var viktig for å opprettholde mangfoldet i norske media.⁷⁷ Som betingelse for å motta støtten måtte *Friheten* komme ut ukentlig, noe som ble realisert i 1996. *Friheten* var med dette sikret en stabil drift og avisen kommer fortsatt ut med en utgave i uken.

Oppsummering

Framstillingen har vist hovedtrekkene i utviklingen av NKPs partiaviser og til en viss grad knyttet den sammen med partiets generelle virksomhet. Imidlertid gjenstår mye før NKPs pressehistorie er tilstrekkelig belyst. Også innenfor det som er denne artikkelens hovedperiode, 1930-tallet, fører manglende kildeinngang til at en del spørsmål om finansiering og kontroll med NKPs presse er uavklart. Likevel har det latt seg gjøre å slå fast Kominterns førende rolle

og den betydningen beslutninger fattet i Moskva kunne få for NKPs presse. Slik illustrerer NKPs pressehistorie det spesielle forholdet som eksisterte mellom NKP og Komintern/Sovjetunionen i denne perioden. Utover de tema artikkelen behandler, ville det videre ha vært av særlig interesse å foreta en tekstanalyse av NKPs aviser for å undersøke partipressens bidrag til konstruksjonen av en kommunistisk identitet over tid og i ulike regioner. NKP-avisenes betydning for fraksjons- og maktkampe innad i partiet er også et annet viktig emne som i framtiden bør undersøkes.

Noter

- 1 E. Lorenz 1983: *Det er ingen sak å få partiet lite. NKP 1923-1931*: 164-179. Teksten bygger på artikkelen NKPs presse i 1920-årene av samme forfatter i *Tidsskrift for arbeiderbevegelsens historie* 1-1979.
- 2 R. Halvorsen 1988: *De trykte illegale avisene: hvordan ble de produsert?*; B. Bakken, R. T. Larsen, A. Jørgensen, Å. Fjeld 1998: *Død over de tyske okkuperter. De norske kommunisters motstandskamp 1940-1945*; F. Pettersen 2002: *Alltid huske, aldri glemme: erindringer om okkupasjon og motstand*.
- 3 Sitert etter E. Lorenz 1983: 165.
- 4 De sentralistiske prinsippene var blant annet nedfelt i Kominterns berømte 21 teser for opptak i internasjonale fra august 1920. Se J. Degras 1971: *The Communist International 1919-1943. Documents*. Vol.1: 169.
- 5 Se f.eks. A. Buzek 1964: *How the Communist Press works*.
- 6 A. Rolland: *Arbeiderpressen 1884-1940. Differensiering og sentralisering*. Magisteravhandling i statsvitenskap Universitetet i Oslo 1979: 28, 31.
- 7 Å. Egge 1995: *Komintern og krisen i Det norske Arbeiderparti*: 36.
- 8 *Op.cit.*: 93.
- 9 For en fullstendig oversikt over NKPs aviser 1923-29, se E. Lorenz 1983: 168-169.
- 10 S. G. Holtmark: Sovjetiske penge i norsk politikk? i M. Thing (red.) 2001: *Guldet fra Moskva. Finansieringen av de nordiske kommunistpartier 1917-1990*: 142.
- 11 E. Lorenz 1983: 53.
- 12 Rossijskij Gosudarstvennyj Arkhiv Sotsialno-Polititsjeskoj Istorii, Moskva: Fond 495, opis 178, dela 65, list 23, heretter RGASPI: 495-178-65: 23. NKPs pol.byrå 10.07.26.
- 13 M. Hegna: Intellektuelle strebere og mindretallskommuniste i bolsjeviseringens tid: Mot Dag og NKP i samhold og konflikt, upublisert hovedoppgave i historie, Universitetet i Oslo 1997.
- 14 *Proletaren* nr. 19-20, oktober 1925: 307-309.
- 15 NKP 1925: *Beretning novemberlandsmøtet 1923 til landsmøtet i mai 1925*: 101.
- 16 De gjenværende distriktsavisene var: *Arbeidet* (Bergen), *Ny Tid* (Trondheim), *Hardanger Arbeiderblad* (Odda), *Møre Arbeiderblad* (Ålesund), *Dagens Nyheter* (Harstad), *Finnmark Fremtid* (Vardø).
- 17 *Proletaren* nr. 19-20, oktober 1925: 299-300.
- 18 *Organisationsberatung der Erweiterten Exekutive* (März/April 1925). *Der organisatorische Aufbau der kommunistische Partei*: 128.
- 19 E. Lorenz 1983: 170-171.
- 20 RGASPI: 495-25-711: 10. Resolusjon om NKPs organisatoriske oppgaver 24.02.28.
- 21 RGASPI: 495-178-213: 145. Beretning til Profintern om NKPs faglige virksomhet, desember 1929.
- 22 Ved Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek i Oslo, heretter Arbark, finnes det eksemplarer av totalt 18 ulike bedriftsaviser fra 1930-tallet. Av dem ble syv etablert i 1931.
- 23 RGASPI: 495-31-133: 13. Sammendrag av NKPs arbeid etter august 1930.
- 24 RGASPI: 495-31-59: 93: Rapport fra Skandinavia 1932.
- 25 RGASPI: 495-31-133: 2. Medlemstall NKP 31.12.30; RGASPI: 495-178-139: 25-27. Medlemstall NKP 31.12.31.
- 26 RGASPI: 495-178-98: 100. NKPs pol.byrå 24.05.29.

- 27 RGASPI: 495-178-96: 29. NKPs sentralstyre 15.12.29.
- 28 RGASPI: 495-178-96: 39. NKPs sentralstyre 27.04.30.
- 29 RGASPI: 495-178-214: 47. Brev til Komintern 22.05.1930. For å relativisere summene kan det opplyses at en gjennomsnittlig daglønn i industrien i 1930 utgjorde 11,59 kr. *Statistisk årbok* 1931: 151.
- 30 RGASPI: 495-178-214: 77-78. Brev til Pjatsnitskij fra den norske delegasjon i Moskva 01.06.30.
- 31 S. G. Holtsmark i M. Thing (red.) 2001: 142-144.
- 32 RGASPI: 495-178-216: 80: Rapport om NKPs presse fra januar 1928 til juli 1932.
- 33 RGASPI: 495-31-143: 10: Om NKPs partipresse 23.03.34.
- 34 RGASPI: 495-178-164: 82. NKPs pol.byrå 26.03.35.
- 35 RGASPI: 495-178-169: 79-80. NKPs pol.byrå 14.08.36.
- 36 RGASPI: 495-31-143: 10. Om NKPs partipresse 23.03.34.
- 37 RGASPI: 495-178-174: 158. NKPs pol.byrå 03.06.37.
- 38 RGASPI: 495-18-1200: 105. EKKIs norske resolusjon 03.06.37.
- 39 RGASPI: 495-178-173: 45-46. NKPs sentralkomite 25.-27.06.37.
- 40 RGASPI: 495-18-1255: EKKIs vedtak i det norske spørsmål 14.09.38.
- 41 RGASPI: 495-20-440: Brev til NKP fra Komintern 25.01.39.
- 42 RGASPI: 495-31-136: 4. Rapport av Arvid G. Hansen 15.01.32.
- 43 RGASPI: 495-31-136: 53: Beretning om partiorganet Finnmark Fremtid. Av Karl Ness (Jørgen Dahl) 14.02.32.
- 44 RGASPI: 495-31-135: 12. Brev fra Arvid G. Hansen til Henry W. Kristiansen 06.02.1932.
- 45 RGASPI: 495-31-144a: 78-92. Kominterns norske kommisjon 17.12.33.
- 46 T. Halvorsen: Enhet med «socialfascistene». NKPs forslag om samarbeid med DNA våren 1933, i *Tidsskrift for arbeiderbevegelsens historie* 2-1985: 146.
- 47 RGASPI: 495-31-137: 108-111. Om NKPs presse. Udatert 1932-33.
- 48 *Arbeideren* 24.04.36.
- 49 *Arbeideren* 22.01.37.
- 50 *Arbeideren* 19.02.37.
- 51 Public Record Office, London: HW 17/31. 36/574-580. Oppfanget melding fra Moskva til Stockholm 28.11.36.
- 52 *Arbeideren* 04.12.36.
- 53 Jf. Å. Egge og T. Halvorsen: «...kriteriet på en kommunist er hans forhold til Sovjetunionen». De norsk-russiske partirelasjoner 1917-1991, i *Arbeiderhistorie* 2002.
- 54 T. Halvorsen 1996: *Mellom Moskva og Berlin. Norges Kommunistiske Parti under ikke-angrepspakten mellom Sovjet-Unionen og Tyskland 1939-1941: 87.*
- 55 *Op.cit.*: 91.
- 56 Framstillingen av NKPs illegale presse er basert på et upublisert manuskript av professor Terje Halvorsen som velvilligst er stilt til forfatterens disposisjon.
- 57 P. Selle 1983: *Norges Kommunistiske Parti 1945-50: 149-150.*
- 58 *Op.cit.*: 150.
- 59 *Op.cit.*: 154.
- 60 *Hardanger Arbeiderblad* 18.06.49.
- 61 Mens NKP før krigen hadde vært et promilleparti i Oslo fikk partiet 16,6 % av stemmene ved Stortingsvalget i 1945. T. Halvorsen: Okkupasjonshistorien og de besværlige kommunistene, i S. Ugelvik Larsen (red) 1999: *I krigen kjøl vann: 74.*
- 62 Arbark: NKP-D 19-5.00 Korrespondanse 1951. Oversikt over utgitte aviser for NKP og NKU. *Frihetens* underskudd ble angitt til 20 000 kroner pr. måned.
- 63 Arbark: NKP-D 28-8.00 Økonomi 1954.
- 64 Arbark: NKP-D 38-8.00 Økonomi 1957: Rundskriv 13/57
- 65 Arbark: NKP-D50-8.00 Økonomi 1962 og NKP-D54-8.00 Økonomi 1963.
- 66 R. T. Larsen 1980: *Styrt fra Moskva?: 141.*
- 67 Arbark: NKP-D64-8.00 Økonomi 1965.
- 68 Arbark: NKP-D67-8.00 Økonomi 1966. Den rådgivende avstemningen i partiet om avisspørsmålet.
- 69 S. G. Holtsmark i M. Thing (red.) 2001: 154.
- 70 St.prp.nr. 121, 1968-69; Innst.S.nr. 303, 1968-69.

71 R. T. Larsen 1980: 142.

72 Arbark: NKP-D136-7.28 Om fellesavis (SV) 1975. Innstilling fra SVs avisutredningsutvalg.

73 Arbark: NKP-D154-140.0 Egne organisasjoner – Friheten 1977.

74 Arbark: NKP-D154-140.0 Egne organisasjoner – Friheten 1977. Brev til Stortingets administrasjonskomité 09.12.77.

75 S. G. Holtsmark i M. Thing (red.) 2001: 155.

76 *Friheten* 27.09.91.

77 Budsjett-innst. S. II, 1995-96: 115.